

AP-21-22

RNI MAHMAR
36829-2010

ISSN- 2229-4929

Peer Reviewed

Akshar Wangmay

International Research Journal
UGC-CARE LISTED

Issue – IV, Volume-II

October 2021

Chief Editor
Dr. Nanasaheb Suryawanshi

PRINCIPAL
Nutan Mahavidyalaya
SELU, Dist. Parbhani

24	Achievement of Padmashali Weavers of Solapur in the field of Marathi Literature Dr. Ambadas Dharma Ket	68-70
25	Is freedom of media (press) good for a country? Aasiya Jan	71-72
26	Use of ICT in English Language, Literature, Culture and Translation B. Kabitha Rani	73-74
27	Vannam (The Sky): Characterization and Muslim Culture representation in Tamil Film N.Nazini	75-78
28	The Growing Culture of Cohabitation in Indian Entertainment Medium A.R. Vimal Raj	79-82
29	Dnyaneshwari: The Richest Treasure of Linguistic and Literary Devices Mr.Narayan Laxman Sonawane	83-85
30	The Role of Language and Culture in Jamaica Kincaid's Novel Mr. Arvind Baburao. Shinde, Dr. I. M. Khairdi	86-88
31	Indo-Arab Cultural Transmission through Translated Literature Dr. Hassan J, Dr. Manu T, Dr. A. K. Ampotti	89-92
32	Turn - Taking in Jai Nimbkar's Come Rain: A Pragmatic Investigation Dr Prashant Mothe, Prof. Patil R.V	93-96
33	Death and its existentialist consciousness in select Marathi short stories Dr. Sachin Shridhar Sukhadeve	97-101
34	Globalization strengthening Language, Literature, Culture and Translations Mr. Suhas Netaji Morey, Mr. Ashish Shamrao Kate	102-104
35	Reflection of Indian culture in Shashi Tharoor's The Great Indian Novel Savita Sadanand Jadhav.	105-107
36	An Investigation into the Coping Skills of Collegiate Football Players Basavaraj Kumasi Shankara Murthy K.M	108-110
37	अनुवाद : व्याख्या, स्वरूप आणि वैशिष्ट्ये प्रा. डॉ. शर्मिला घाटने	111-116
38	शशिकांत तासगावकर यांच्या शाहिरीचे वेगळेपण श्री. विनोद जंगल लंकेश्वर, प्रा. डॉ. नवनाथ अंगद शिंदे	117-123
39	संत कबीर यांच्या दोहयाचे मराठी अनुवाद रविंद्र पि. सोनकांबळे डॉ. सुहास पाठक	124-126
40	रामचंद्र नलावडे यांच्या आत्मकथनातील सामाजिक विशेष श्री. मिथुन सदाशिव शेळके, प्रा. डॉ. नवनाथ अंगद शिंदे	127-133
41	अनुवादाची प्रक्रिया आणि अनुवादकांपुढील आव्हाने प्रोफेसर डॉ. राजेंद्र खंदारे	134-138
42	मराठी भाषा साहित्य अनुवाद स्वरूप आणि व्याप्ती साईप्रसाद मधुकर पंडीत	139-141
43	भाषांतर: संकल्पना व महत्त्व डॉ.राजाराम अं. झोडगे	142-146
44	प्राथमिक स्तरावरील गणित विषयाच्या अध्यापनात गणितपेटीच्या परिणामकारकतेचा चिकित्सक अभ्यास पांडुरंग मच्छिंद्र कुंभार, डॉ. बी.एस.भावे	147-151
45	प्रादेशिक बोली आणि भूगोल यांचा ग्रामीण कवितेतील स्त्री प्रतिमांवरचा प्रभाव प्रा. संजय साठे	152-154
46	पद्यशाली समाज, तेलुगू भाषा आणि संस्कृती डॉ. प्रभाकर बुधारम	155-157
47	मराठी भाषेचे जीवन व संस्कृतीतील महत्त्व रामचंद्र तुकाराम जाधव, डॉ. शिवकुमार गणपूर	158-161

PRINCIPAL

Nutan Mahavidyalaya
SELU, Dist. Parbhani

भाषांतर: संकल्पना व महत्व

डॉ. राजाराम अं. शोडगे

मराठी विभाग प्रमुख, नूतन महाविद्यालय सेलू जि.परभणी.

एका भाषेतील मजकूर किंवा आशय दुसऱ्या भाषेत नेणे याला आपण भाषांतर असे म्हणतो. मराठीत भाषांतर हा शब्द इंग्रजीतील Translation साठी वापरला जातो ट्रान्सलेशन या शब्दाच्या लॅटिन भाषेतील मुळापर्यंत गेलो असता त्याचा अर्थ Trans म्हणजे पलीकडे किंवा दुसरीकडे आणि Lation म्हणजे 'घेऊन जाणे' असा होतो. म्हणजेच एका भाषेतून दुसऱ्या भाषेत एखाद्या साहित्यकृतीचे होणारे रूपांतर म्हणजे भाषांतर होय असे आपणास म्हणता येईल. यासाठी भाषांतरकाराला ज्या भाषेतील मजकुराचे, ग्रंथाचे भाषांतर करायचे आहे ती मूळ किंवा स्रोत भाषा आणि ज्या भाषेत त्याचे भाषांतर करायचे आहे ती लक्ष्यभाषा अशा किमान दोन भाषा चांगल्या प्रकारे अवगत असणे गरजेचे असते.

वरेचदा भाषांतर आणि अनुवाद हे शब्द समानार्थी किंवा एकमेकांना पर्यायी म्हणून वापरले जातात. परंतु, अभ्यासकांनी या दोन्हींच्या प्रक्रियापद्धती आणि व्युत्पत्तीमध्ये भिन्नता दर्शवली आहे. 'ट्रान्सलेशन' ची व्युत्पत्ती लॅटिन भाषेमध्ये तर 'अनुवाद' या शब्दाची व्युत्पत्ती संस्कृत मध्ये आहे. अनु + वद यामध्ये मूळ धातू 'वद' (म्हणजे बोलणे किंवा सांगणे) त्याला 'अनु' हा उपसर्ग असून त्याचा अर्थ मागील असा आहे. म्हणजेच अगोदरच कोणीतरी सांगितलेले/बोललेले पुन्हा सांगणे अशी अनुवाद या शब्दाची व्युत्पत्ती किंवा त्याचा अर्थ सांगितला जातो. एखाद्या ग्रंथातील ज्ञान, माहिती दुसऱ्या भाषेत सांगणे म्हणजेच पुनःकथन करणे या अर्थाने अनुवाद हा शब्द वापरला जातो. अनुवाद म्हणजे एका भाषेतील ग्रंथाचे दुसऱ्या भाषेत केवळ शब्दशः रूपांतर नसते तर त्या मूळ ग्रंथातील अर्थ, आशय आणि भाव यांची अभिव्यक्ती असते. एकाअर्थी तो भावानुवाद असतो. त्यामुळे काही अभ्यासकांनी अनुवाद ही व्यापक संज्ञा मानून भाषांतर हा अनुवादाचा प्रकार मानला आहे; तर काहींनी अनुवादालाच भाषांतराचा प्रकार सांगितले आहे. एकूण भाषांतर म्हणजे केवळ भाषिक रूपांतरण नव्हे तर त्याच्या स्वरूपावरून त्याचे विविध प्रकारही संभवतात त्यामुळे ती एक व्यापक संज्ञा आहे. भाषांतर या संकल्पनेत केवळ एका भाषेतील मजकूर दुसऱ्या भाषेत शब्दशः आणणे असे डिव्शनरीवजा स्वरूप अपेक्षित नसते. विशेषतः साहित्याच्या भाषांतरात ही बाब प्रकर्षाने ध्यानात घ्यावी लागते. मूळ भाषेतील ग्रंथ, त्याचा अर्थ, त्यातील प्रतिमा, प्रतीके, संस्कृती, निसर्गवर्णन इत्यादी बाबी लक्ष्यभाषेतील वाचकांना समजतील, त्याचे त्यांना यथार्थ आकलन होईल अशा पद्धतीने ती आणावी लागतात. शिवाय अनु भाषांतर वाचनीय ठरावे यासाठी भाषांतरकाराच्या सर्जनशीलता, कलात्मकतेचाही काय लागत

भारतातील प्राचीन संस्कृत साहित्य आणि नंतरच्या काळातील इंग्रजी साहित्याआधारे
भारती साहित्यात भाषांतराची परंपरा सुरु झाली.

ज्याप्रमाणे एखाद्या नदीच्या दोन्ही काठांना जोडण्याचे काम पूल करत असतो
त्याप्रमाणे दोन भाषा,संस्कृती यांना परस्परांशी जोडण्याचे,सांधण्याचे कार्य भाषांतराच्या
माध्यमातून होत असते.आजच्या जागतिकीकरण आणि तंत्रज्ञानाच्या विस्फोटाच्या या
परिस्थितीत तर भाषांतराची निकड प्रकर्षाने जाणवते.आज आपण भारताच्या कोणत्याही
भागातून तंत्रज्ञानाच्या मदतीने अमेरिकेतील एखाद्या व्यक्ती, संस्थेशी संपर्क साधू शकतो.तेथील
कला,समाजजीवन समजून घेऊ शकतो.त्यासाठी भाषा हा अडसर आता राहिलेला नाही.विदेशी
भाषांतील साहित्य, समाज,संस्कृती समजून घेण्यासाठी भाषांतर ही एक फार मोठी उपलब्धी
निर्माण झाली आहे. त्यामुळे आपल्या अभिव्यक्ती आणि वैचारिक देवाण-घेवाणीसाठी
भाषेएवढेच महत्त्व आज भाषांतराला प्राप्त होताना दिसत आहे.

आज जीवनाच्या विविध क्षेत्रात भाषांतर ही एक महत्त्वाची गरज बनली आहे.
साहित्यक्षेत्रात दिवसेंदिवस अनुवादाला अत्यंत महत्त्व प्राप्त होताना दिसत आहे. आपल्या
भाषेतील साहित्य तर आपण वाचतोच परंतु अन्य भाषेतील साहित्य कसे आहे? त्यात कोणते
नवीन प्रयोग चालू आहेत? त्यात जीवनविषयक कोणता दृष्टिकोन मांडलेला आहे? याची
जिज्ञासा अभ्यासकांच्या, वाचकांच्या मनात निर्माण होणे साहजिक आहे.त्यासाठी इतर
भाषेतील साहित्य वाचायचे म्हटले तर भाषा ही मोठा अडसर ठरू शकते; कारण आपली
अन्यभाषिक जाण मर्यादित असते. फार तर दोन-चार भाषांच्या पलीकडे आपली ज्ञेप असत
नाही. विशेषतः रशियन,जर्मन,फ्रेंच,स्पॅनिश,जपानी,चीनी अशा विदेशी भाषा आणि एवढेच
काय तेलगू,मल्याळम,आसामी,बंगाली या भारतीय भाषाही आपल्याला अवगत असतीलच असे
नाही. तेव्हा या भाषांतील साहित्याचा आस्वाद त्या भाषा शिकून घ्यायचा म्हटलं तर ते
आपल्याला एका जन्मात तरी शक्य होईल की नाही हे सांगता येणार नाही.अशावेळी वाचकाला
आधार घ्यावा लागतो तो भाषांतरित साहित्याचा. भाषांतरामुळे विविध भाषांतील साहित्य
आज आपणाला सहज उपलब्ध होऊ लागले आहे.भाषांतरामुळे भिन्न भाषेतील साहित्याची
ओळख होते.आपलेच साहित्य,संस्कृती सर्वश्रेष्ठ हा अहंकार किंवा आपल्या साहित्य
परंपरांविषयीचा न्यूनगंड अन्य भाषेतील साहित्याच्या वाचनातून दूर होऊ शकतो.
भाषांतराच्या माध्यमातून आपल्या साहित्यातील गुणदोष,उणिवा, सामर्थ्यस्थळे यांची
आपल्यालाच नव्याने ओळख होते. आपल्यातील कमतरता,उणिवा लक्षात आल्यानंतर त्या
भरून काढण्यासाठी आपण प्रयत्नशील राहतो.भाषांतरामुळे अन्यभाषिक साहित्यिक,त्यांची

PRINCIPAL

Nutan Mahavidyalaya
Belgaum Dist. Karnataka

शैली, त्या भाषेतील साहित्यप्रकार, त्यातील प्रयोगशीलता, नाविन्यपूर्णता, कल्पना, नवविचार इत्यादींची माहिती होऊन आपल्या जाणिवा समृद्ध होतात. साहित्य म्हणजे केवळ शब्दांचा खेळ नसतो. साहित्याचा समाज, संस्कृती, निसर्ग यांच्याशीही अनुबंध जोडला गेलेला असतो. कोणत्याही भाषेतील साहित्यात त्या-त्या प्रदेशातील संस्कृती, समाजजीवन, निसर्ग, लोकमानस, परंपरा इत्यादीचे एकाअर्थी प्रतिबिंब पडलेले असते. त्यामुळे साहित्यिक आदान-प्रदानाच्या माध्यमातून परस्परांच्या कला-संस्कृती, जीवनपद्धती, विचार कल्पना यांचीही ओळख आपल्याला होते. त्यातून स्वतःलाच स्वतःकडे तटस्थपणे पाहण्याची दृष्टी प्राप्त होऊन आपणच आपल्याला अधिक चांगल्या प्रकारे ओळखायला लागतो.

अनुवादामुळे नेमके काय घडते हे सांगताना वसंत बापट म्हणतात- "अनुवाद प्रक्रियेमुळे स्वभाषेचाही नव्याने शोध लागतो. हे पुष्कळदा प्रथमदर्शनी लक्षात येत नाही. आपल्याच भाषेची सुप्त सामर्थ्ये जागृत करण्याची कामगिरी अनुवादामुळे घडत असते. अनुवादाचे आव्हान स्विकारल्यामुळेच अनेक दुर्लक्षित शक्यता ध्यानात येऊ लागतात. त्रुटी दूर करण्याचे नवे नवे उपाय सूचून अभिप्राय प्रकट करण्याची भाषेची शक्ती वाढविण्याचे श्रेय मिळते. इतर भाषा आणि साहित्य यांच्या पार्श्वभूमीवर आपल्या भाषेचे आणि साहित्याचे चित्र उठावदारपणे उभे राहते. नव्या कल्पनांचा आपल्या संस्कृतीत समावेश होऊ लागतो आणि सर्वात महत्त्वाची गोष्ट अशी की जगातील अनेक थोर थोर मनांशी आपला अनुबंध जडतो." 1 भाषांतरामुळेच सर्वसामान्य मराठी वाचकालाही इंग्रजीतील शेक्सपियर वाचता आला आणि आपले संत तुकाराम, संत ज्ञानेश्वर पाश्चात्यांना समजून घेता आले. भाषांतरामुळे कन्नड, तमिळ, बंगाली भाषांतील साहित्य मराठी वाचकांपर्यंत पोहोचले तर मराठीतील अण्णा भाऊ साठे, दया पवार, नरेंद्र जाधव यांसारखे लेखक इतर भारतीय भाषा आणि विदेशी भाषांमध्ये वाचकांपर्यंत जाऊ शकले. ही भाषांतराची ताकद आहे. भारतात आणि जगात विविध धर्म आहेत. त्या त्या धर्माचे तत्वज्ञान, आचार-विचार पद्धती त्या धर्माच्या धर्मग्रंथात निहित असतात. हे ग्रंथ प्राचीन काळात तत्कालीन भाषांमध्ये लिहिलेले आहेत. ज्यापैकी अनेक भाषा आज व्यवहारात नाहीत. जसे हिंदू धर्मग्रंथ संस्कृत भाषेत, मुस्लिम धर्मग्रंथ अरबी भाषेत, बौद्ध तत्वज्ञान पाली भाषेत आहे. सर्वसामान्य माणसाला या भाषा अवगत असतातच असे नाही. त्यामुळे खरा धर्म सामान्य माणसांपर्यंत पोहोचतच नाही. अशावेळी भाषांतर, अनुवादाच्या माध्यमातूनच धर्मविचार, तत्वज्ञान लोकांना कळू शकेल. संत ज्ञानेश्वर, संत तुकाराम यांच्यासारख्या अनेक संतांनी संस्कृत भाषेतील हिंदू धर्माचे तत्वज्ञान, खरा धर्म भावानुवादाच्या माध्यमातून लोकांपर्यंत पोहोचवला. ख्रिश्चन धर्मियांचा पवित्र धर्मग्रंथ बायबलची जगातल्या अनेक भाषेत भाषांतरे झाली. ज्यामुळे धर्माचे आचार-विचार सर्वसामान्यांपर्यंत पोहोचण्यास मदत झाली.

धार्मिक क्षेत्रातही भाषांतराला अनन्यसाधारण असे महत्त्व असल्याचे दिसून येते. साहित्यक्षेत्रातच नव्हे तर जीवनाच्या इतर विविध क्षेत्रात आज भाषांतर गरजेचे ठरत पर्यटन, प्रशासकीय कार्यालये, शिक्षणक्षेत्र, न्यायालय, मनोरंजन, विज्ञान-तंत्रज्ञान, प्रसारमाध्यमे अशा वेगवेगळ्या क्षेत्रात भाषांतराला महत्त्व येताना दिसत आहे. अनेक प्रशासकीय कार्यालये राष्ट्रीयीकृत बँका, विमा कंपनी यांमध्ये व्यवहारासाठी इंग्रजी, हिंदी भाषेचा वापर होतो. त्यांचे अर्ज, करार, पत्रव्यवहार राष्ट्रीय किंवा आंतरराष्ट्रीय भाषेत असतात. बहुराष्ट्रीय कंपन्यांची माहितीपत्रके, त्यांच्या जाहिराती इ. बाबीही इंग्रजी भाषेत असतात अशावेळी सामान्य माणसाला भाषांतराच्या माध्यमातूनच या सर्व बाबी समजून घ्याव्या-घ्याव्या लागतात.

न्यायालयीन क्षेत्रात आज तालुका आणि जिल्हा न्यायालयांमध्ये जरी स्थानिक भाषांमध्ये कामकाज चालत असले तरी उच्च आणि सर्वोच्च न्यायालयांमध्ये आजही इंग्रजीत कामकाज चालते. तसेच कायदे, निर्णय इंग्रजी भाषांमध्ये असतात. तेव्हा ही भाषा अवगत नसणाऱ्यांना भाषांतरावर अवलंबून राहण्याशिवाय पर्याय नसतो. तसेच स्थानिक मराठी, गुजराती, कन्नड भाषेतील लोकांचे अर्ज, एखाद्या प्रकरणातील पुरावे, पंचनामा, अहवाल, मजकूर इत्यादी सर्वोच्च न्यायालयात सादर करणे आवश्यक असल्यास तेथेही न्यायव्यवस्थेला भाषांतरावरच अवलंबून रहावे लागते.

मनोरंजन हे आज वेगाने वाढणारे क्षेत्र आहे. भारतातील विविध भाषांमध्ये चित्रपट, मालिका व मनोरंजनाच्या इतर कार्यक्रमांची मोठ्या प्रमाणात निर्मिती आणि प्रसारण होत आहे. एखाद्या भाषेतील उत्तम कलाकृती दुसऱ्या भाषेत नेण्यासाठी भाषांतर आणि नंतर लक्ष्यभाषेत डबिंग करून त्याचे प्रसारण लोकप्रिय ठरत आहे. भाषांतरामुळे इंग्रजी, तेलगू भाषेतील चित्रपट हिंदीमध्ये तर हिंदीतील लोकप्रिय चित्रपट तेलगू, भोजपुरी वा अन्य भाषांमध्ये पाहायला मिळत आहेत. पर्यटन क्षेत्रातही विविध देशांतील भिन्नभाषिक लोकांना पर्यटनस्थळांचा इतिहास, महत्त्व, परिसर, संस्कृती समजून घेण्यासाठी भाषांतराची मदत होते. त्यामुळे वेगवेगळ्या भाषा अवगत असणाऱ्या तरुणांना 'दुभाषा' म्हणून रोजगाराचे एक नवीन साधन उपलब्ध झाले आहे. दोन किंवा अधिक देशांतील सांस्कृतिक संबंध, देवाण-देवाणीमुळे त्या देशांतील राजकीय, आर्थिक संबंधांवर बरच परस्परांमध्ये दृढ मैत्रीपूर्ण संबंध विकसित होण्यास मदत होऊ शकते. विश्वबंधुत्वाची जाणीव वाढीस लागून जागतिक शांतता व स्थैर्यासाठी ते एक सकारात्मक पाऊल ठरू शकते. भिन्न संस्कृतींचा परिचय आणि आदान-प्रदानाची आवश्यकता प्रतिपादन करताना सदा कऱ्हाडे म्हणतात- "...संस्कृतीसंगम हे एक मानवी संस्कृतीच्या संवर्धनाचे, संवर्धनाचे एक अंग आहे. व्यक्ती आणि कुटुंब यांच्या प्रमाणेच

PRINCIPAL

Nutan Mahavidyalaya

SELU, Dist. Parbhani

समाजाला आणि राष्ट्राला शेजारधर्म असतो. मैत्री व स्नेह,सहकार्य आणि साह्य यांची देशांनाही आवश्यकता असते.या शेजारधर्मात आणि स्नेहसहकार्यात 'भाषा व भाषांतर' महत्त्वाची भूमिका बजावतात. प्रत्येक व्यक्ती काही बहुभाषी नसते.म्हणून दुभाषाची आणि भाषांतरकाराची अनिवार्यता असते."२ म्हणूनच राष्ट्रा-राष्ट्रातील सांस्कृतिक व मैत्रीचे संबंध दृढ करण्यासाठी भाषांतर महत्त्वाची भूमिका बजावते.

वर्तमानपत्रे,आकाशवाणी,विविध दूरचित्रवाणी वाहिन्या अशा प्रसार माध्यमांमध्येही भाषांतर आज अत्यंत गरजेचे बनले आहे. एकच बातमी वेगवेगळ्या भाषेतील वृत्तवाहिन्या,वर्तमानपत्रांमध्ये प्रसिद्ध करण्यासाठी चॅनेल्स कंपन्यांना भाषांतराचा आधार घ्यावा लागतो. तसेच पीटीआय, जागतिक आरोग्य संघटना,युनो, विविध देशांचे परराष्ट्र खाते यांच्याकडून येणाऱ्या बातम्या, अहवाल येथील स्थानिक लोकांच्या भाषेत त्यांच्यापर्यंत पोहोचवण्यासाठी भाषांतराची भूमिका महत्त्वाची ठरते. थोडक्यात भिन्न देश, भाषा, साहित्य,संस्कृती यांच्यामध्ये परस्परसंवादाचा, सहकार्याचा,आदान-प्रदानाचा पूल तयार होऊन वैश्विक समूहभावना, मानवता,एकता,शांतता,सामंजस्याची भावना निर्माण होण्यासाठी भाषांतराचे योगदान महत्त्वाचे ठरते हे नक्की.

संदर्भ:

1. वापट, वसंत- तौलनिक साहित्याभ्यास, मौज प्रकाशन, मुंबई. प्र.आ. सप्टें.1981 पृ.58-59
2. कऱ्हाडे,सदा- भाषांतर, लोकवाङ्.मय गृह, मुंबई. तृ.आ.मार्च,2007 पृ.22
3. मोकाशी, डॉ मधुकर- भाषांतर चिकित्सा, स्नेहवर्धन प्रकाशन,पुणे. प्र.आ.फेब्रु, 2012

PRINCIPAL
Nutan Mahavidyalaya
SELU, Dist. Parbhani